

Szabó Irén

Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény Sárospatakon

A sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény hivatalosan 1967-ben kezdte meg működését múzeumi, könyvtári, levéltári és adattári tevékenységi körrel. Az Egri Főegyházmegye intézménye, fenntartója a Főegyházmegyei Hatóság, Eger. Létrehozója Kuklay Antal, akit fiatal papként '56-os tevékenysége miatt elítélték. Hat év börtön után, 1963-ban Sárospatakra jött haza. 1973-ban kapta meg a nyilvános papi működési engedélyt az Állami Egyházügyi Hivaltól. Néhány év alatt pezsgő szellemi élet alakult ki körülötte. A város művelődésre vágyó értelmisége, tanárok, fiatalok gyűltek köré. Zenehallgatás, koncertek szervezése, beszélgetős esték felváltva követték egymást. Megkapták a plébánia könyvtárának rendezési feladatát és tevékenységének köszönhetően néhány év múlva létrejött a Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény.

Gyökerek és szellemi előzmények

Sárospatak és környéke fontos szerepet játszott országunk és egyházunk történetében, mint királynői birtok, Árpád-házi Szent Erzsébet szülőhelye, ahol megtelepedtek a domonkosok, ferencesek, pálosok és premonstreiek. Plébániai iskolája, amelyben Szalkai László – a későbbi esztergomi érsek – is tanult, alapozta meg a mai napig töretlen iskolavárosi híret. Itt született az első magyarországi tankönyvek közé tartozó ún. Szalkai kódex (1489–90). A magas színvonalú iskola 1440–1514 között 13 diákot küldött a krakkói egyetemre. Szalkai László iskolamestere Kisvárdai János is a lengyel városban tanult. A reformáció évtizedeiben ebből a középkori iskolai tradícióból nőtt ki a méltán nagy hírű református kollégiumi iskola is.

Sárospatak a Rákóczi család birtokközpontjaként helyet adott a jezsuitáknak és a trinitáriusoknak. A jelenlegi plébániaház, egykor jezsuita rendház könyvtára, a *Ratio Educationis* elvei alapján működő kisgimnázium tevékenysége és az újjászerveződő katolikus egyházi társulati élet máig meghatározzák Sárospatak szellemi arculatát. 1773-ban feloszlatták a jezsuita rendet, könyvtárát listába vették és elszállították. Néhány kötetet itt hagytak a plébánia számára. Könyvtárunkban ezek több példánya máig megtalálható. Sárospatak katolikus szellemi életében újabb törést jelentett az iskolák államosítása és a szerzetesrendek feloszlata. A katolikus óvoda és iskolák mellett a huszadik század derekáig Sárospatakon élő vincés nővérek tevékenysége, számos vallásos egyesület és a nagyműveltségű plébánosok szellemi kisugárzása tette sokszínűvé a város lelki életét.

Könyvtár

A Gyűjtemény könyvtárát a sárospataki jezsuiták és kegyuraik, a Trautsohn, Bretzenheim, Windischgrätz családok valamint a plébánosok hagyatéka alapozta meg. A szerzetesren-

dek 1950-es feloszlata után a könyvtár újabb jelentős anyaggal bővült. A jelenleg több mint 30.000 kötetes könyvtár becses értéke több ősnymtatvány, köztük Petrarca műveinek 1496-os bázeli kiadása, számos könyvritkaság: egy RMK unikum, *Vizsolyi Biblia*, 1506-os színezett fametszetes cseh *Biblia*, a sajlóádi pálosok szertartáskönyvei, a pataki Windischgrätz könyvtár több száz kötete és *Historia Domus*-ok. A könyvtár 1800 előtti régi könyves anyaga még feldolgozásra vár.

A Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény nyilvános közgyűjtemény. Őrzi az állományában található összegyűjtött kéziratokat, nyomtatványokat és egyéb dokumentumokat. Hatáskörébe tartozik az egyházi személyek hagyatékának minél teljesebb begyűjtése. Ezeket feltárja és kutatóknak, – valamint korlátozott módon nyilvános körben – a használok rendelkezésére bocsátja. Állományát vásárlás és ajándékozás útján gyarapítja.

A könyvtár fő gyűjtőköre: vallás és vallástudomány. Zempléni helyismereti irodalom. Válogatás a filozófia és történettudomány, valamint vallásnéprajz, pedagógia, művészet, zene köréből. Általános szakterületi tájékoztatáshoz szükséges lexikonok, kézikönyvek. Árpád-házi Szent Erzsébet és a Rákóczi család szakirodalmi.

Múzeum

Az intézmény kezdetben a helyi plébániaépületben működött. A nagyközönség a vártemplom oratóriumában, illetve Baja, Budapest, Eger, Miskolc, Sajólad, Sajószentpéter, és Sátoraljaújhely művelődési intézményeiben rendezett időszakos kiállításokon ismerhette meg a gyűjtemény egy-egy részét. 1996-tól 2008-ig a Sárospataki Képtár adott helyet az egyházművészeti gyűjtemény állandó kiállításának.

A pataki vártemplom és a plébániaház a város legrégebbi műemlékei. Sorsuk szorosan összefonódott a vár és a város mozgalmas történetével, s az évszázadok folyamán a főúri patrónusok és a hívek áldozatából gazdag hagyaték halmozódott fel falai között. Ehhez a gazdag tárgye gyűjtéshez kapcsolódott 1964-től Kuklay Antal gyűjtőmunkája.

1964-ben kezdődött el a sárospataki plébániatemplom régészeti feltárása és műemléki helyreállítása. A feltárás során előkerült jelentős mennyiségű régészeti anyag: épület és sírkő töredékek a plébánia udvarán kapott helyet. A gótikus faragványok, falmaradványok és sírkőtöredékek az elmúlt évtizedek hanyódásai után ma a Gyűjtemény raktárában és nyitott kőtárában, dokumentálva és méltóan bemutatva várják a látogatókat és kutatókat. Kötárunk Sárospatak középkori építéstörténetének közel ezer darab fragmentumát őrzi.

Az 1960-as években az Iparművészeti Múzeum munkatársai az ország területén felmérték a védett műtárgyakat. Az Egri Főegyházmegye területén Kuklay Antal és Szántó Erzsébet nővér kísérték őket. Így végigjárva a templomokat, plébániákat, számtalan használaton kívüli, kallódó, sokszor pusztulásra ítélt liturgikus tárgyat, egyházművészeti alkotást találtak, amelyeket a sárospataki plébániára begyűjtve jött létre a műtárgy gyűjtemény és gazdagodott a könyvtár muzeális könyvállománya. Ezt gyarapította a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformja következtében használaton kívül került nagyszámú liturgikus tárgy, templomi berendezés és egyházi textil.

Az ásatásokon dolgozó régészek, restaurátorok, a felméréseket végző művészettörténészek baráti munkája és támogatása segítette a műtárgyvédelmi és feldolgozó szakmai munkát azokban az években, amikor az egyházi múzeumok, könyvtárak nem kaptak állami támogatást a fenntartáshoz és működéshez. A könyvtári állomány feldolgozásában

Csalog Judit éveken át tartó munkája, a muzeológia területén pedig Czeglédy Ilona régész szakmai és emberi támogatása kíséri máig a Gyűjtemény életét.

Az elmúlt évtizedekben az intézmény több jelentős hagyatékkal bővült. Kiemelkedő Demeter István (1914–1977) pap, költő és festőművész képzőművészeti, kézirat és könyv anyaga, de itt található Boros Vilma és Harangi László hagyatéka, a plébánosok közül a kassai teológiai akadémia egykori tanára, a nagyműveltségű Bartha Béla kézirat hagyatéka.

A mintegy 8000 darabból álló muzeális gyűjtemény tárgyai: festmények, szobrok, faragványok, oltárok, oltártöredékek, liturgikus tárgyak, relikviák, zárdamunkák, miseruhák, bútorok – nagyrészt a magyar barokk művészet kincsei közé tartoznak. A Gyűjteményben kortárs képző- és iparművészeti alkotások is találhatók.

*

Az intézmény életében minőségi változást hozott 2007, amikor Sárospatak Árpád-házi Szent Erzsébet születésének 800. évfordulóját ünnepelte. Ebből az alkalomból nyílt meg a Gyűjteménynek otthont adó Szent Erzsébet Ház. Az intézmény önálló épületbe költözve saját állandó- és időszakos kiállításokkal, szakmai programokkal, a város és a régió érdeklődő közönségét megszólító előadásorozatokkal értéketermelő, értékközvetítő nyilvános tevékenységet kezdett el. Feladatunknak tekintjük, hogy Sárospatak kulturális életében látható és fontos új színeként jelenjen meg a Gyűjtemény. Programjainkkal, szakmai tevékenységünkkel bekapcsolódunk az egyház evangelizációs küldetésébe.

A Szent Erzsébet Ház 2007-es megnyitása óta eltelt kilenc évben 33 különböző témájú kiállítást rendeztünk kortárs, keresztény művészek alkotásaiból, többek között Kisléghy-Nagy Ádám, Petrás Mária, Háger Ritta, Orient Enikő, Thuronyi István, Gajzágó Sándor, Kárpáti Tamás, Bráda Tibor, Rác Gábor műveiből.

2014-ben a Gyűjtemény könyvsorozatát indított *Folia Collecta* címmel. A sorozat folytatása az elődök gyűjtőmunkájának. Betakarítás. Az eddigi termés számbavétele és egyben megosztása az itt őrzött és itt születő szellemi javaknak. A Római Katolikus Egyházi Gyűjteménynek, mint önálló kulturális intézménynek a létrejötte Sárospatakon nem a véletlen műve, hanem egy sok évszázados katolikus vallási és kulturális tradíciónak a szerves továbbélése, megmutatkozása új formában.

A Gyűjteménynek otthont adó Szent Erzsébet Ház induló állomása a 2011-ben megnyílt Sárospatakot Kassával összekötő Szent Erzsébet Útnak. A Ház udvara – benne a magyar szentek rózsakertjével, a sárospataki várat övező északkeleti bástyával és várfallal – zarándokfogadó, és a város lakói, az ide érkező turisták számára nyitott pihenőkert. A sárospataki bazilika tözsomszédságában a megfelelő épített környezet kialakításával, a múzeum és könyvtár a templom előszobája. Széleskörű művelődési tevékenységével kapocs egy sokszínű város és a katolikus kultúra között.

Korpusz Egerfarmosról, 14. század

Hingerle Ágoston SJ graduális könyvecskéje, 1726.

Betlehemi csillag, 19. század

Jezsuita könyvszekrény, 18. század

Ereklyetartó szekrény, 18. század

Miseruha, II. Rákóczi Ferenc adománya a felsővadászi plébános számára, 1707.

Öltöztető Madonna, 18. század

Szent Donát, 18. század

Szent László, 19. század

Madonna Jászdózsárból, 18. század